

Змістовий модуль 1

Розвиток та регулювання соціально-трудових відносин

**Тема 7 Тема Соціально-трудові
відносини занятості**

Лекційний матеріал для студентів:
Напряму підготовки: 6.030504 – “Економіка підприємства”

Лектор:

К.е.н., доцент Смачило Валентина Володимирівна

Мета лекції: розкрити сутність та надати характеристику соціально-трудовим відносинам зайнятості

Завдання :

Питання до вивчення теми:

1. Соціально-економічна сутність зайнятості
2. Безробіття та його регулювання

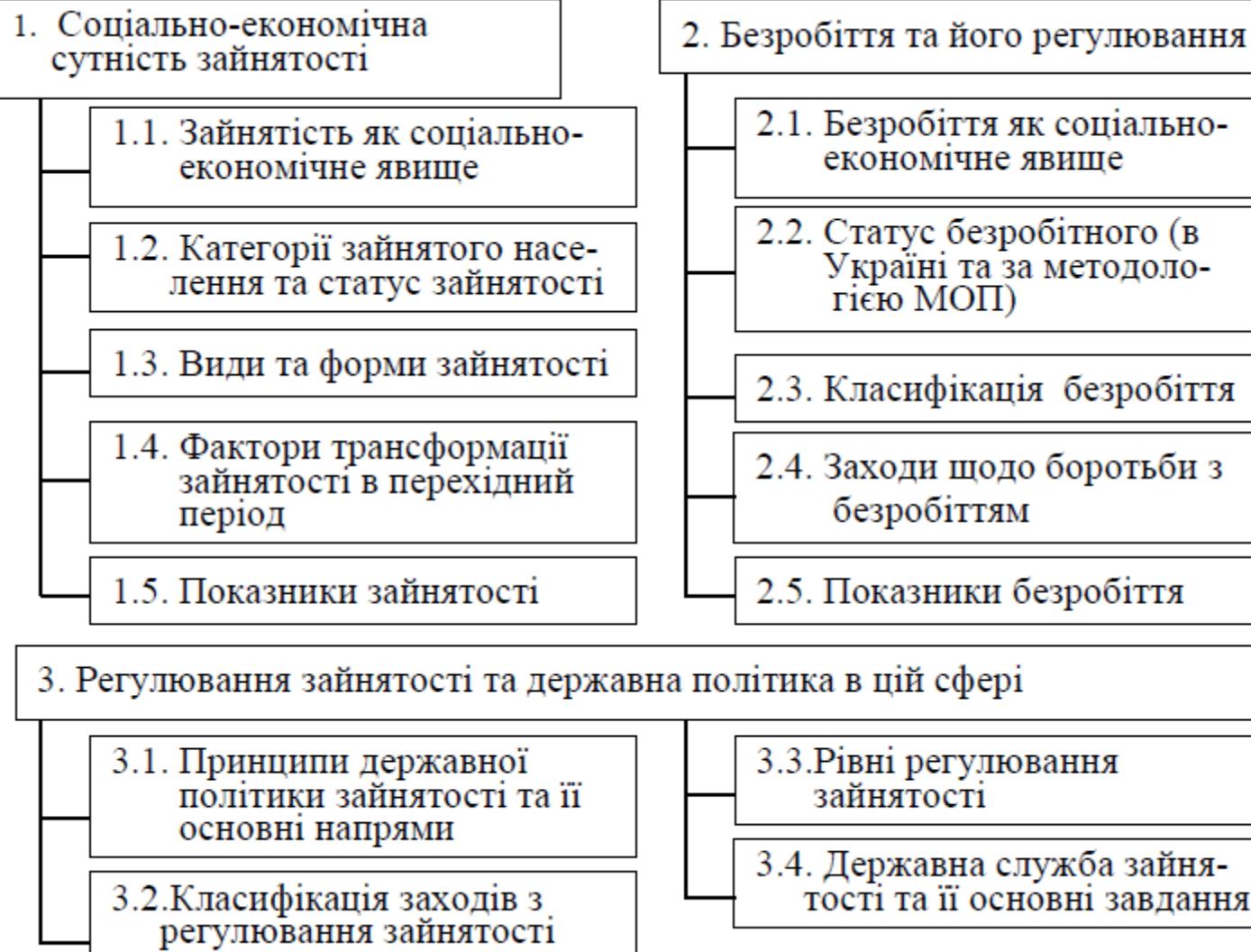
Питання для самостійного розгляду:

Ключові слова: занятість, безробіття,

Структурно-логічна схема змісту теми 7

Соціально-трудові відносини зайнятості

Література

1. Конституція України
2. Кодекс законів про працю в Україні
3. Закон України „Про зайнятість населення” від 5 липня 2012 року № 5067-VI
4. Дідківська Л. І, Головко Л. С. Державне регулювання економіки. — К: Знання-Прес, 2000.;
5. Калина А. В. Економіка праці: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К: МАУП, 2004. — 272 с.
6. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" від 2 березня 2000 року N 1533-III .
7. Постанова КМУ Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу від 20 березня 2013 р. № 198
8. Завіновська Г.Т. Економіка праці: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2006. – 300с.
9. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2001. – 313с.
10. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник. – К.: Знання, 2006. – 559с
11. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 20 листопада 2000 року N 307
Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності
(<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0915-00&p=1314627761835151>)
12. Постанова Правління Фонду загальнобов'язкового державного страхування на випадок безробіття 12.04.2012 № 327 Про мінімальний розмір допомоги по безробіттю 1994 р.

Питання 1 Соціально-економічна сутність зайнятості

Економічний аспект

Діяльність працездатного населення пов'язана із створенням суспільного продукту чи національного доходу

Соціальний аспект

Такі види корисної діяльності як навчання, зайнятість у домашньому господарстві, виховання дітей, участь у роботі громадських організацій тощо

Правовий аспект

Праця - природне право людини і це право гарантується державою

Діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб, яка не суперечить закону та приносить їм заробіток

Демографічний аспект -

відображає взаємозалежність зайнятості з віково-статевими характеристиками населення, його структурою тощо

Згідно з законом “Про зайнятість населення”, **зайнятість** - не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно.

Трудова зайнятість населення - фізична і розумова діяльність громадян працездатного віку, а також тих, хто старший та/або молодший від цього віку, що здійснюється на користь суспільства і приносить трудовий дохід у вигляді заробітної плати або в іншій формі, передбаченій чинним законодавством.

Виключне право громадян розпоряджатися своїми здібностями до праці, заборона обов'язкової, примусової праці

Базові принципи відносин зайнятості

Створення державою умов для реалізації права громадян на працю, на захист від безробіття, на допомогу в працевлаштуванні та матеріальну підтримку в разі втрати роботи

Принципові основи забезпечення зайнятості населення

Статуси зайнятості населення

До зайнятого населення належать:

- ✓ особи, які працюють за наймом на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством,
- ✓ особи, які забезпечують себе роботою самостійно (у тому числі члени особистих селянських господарств),
- ✓ проходять військову чи альтернативну (невійськову) службу,
- ✓ на законних підставах працюють за кордоном та які мають доходи від такої зайнятості,
- ✓ що навчаються за денною формою у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах та поєднують навчання з роботою.

До зайнятого населення також належать:

- ✓ непрацюючі працездатні особи, які фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, інвалідом І групи або за особою похилого віку, яка за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досягла 80-річного віку, та отримують допомогу, компенсацію та/або надбавку відповідно до законодавства;
- ✓ батьки - вихователі дитячих будинків сімейного типу, прийомні батьки, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства;
- ✓ особа, яка проживає разом з інвалідом І чи ІІ групи внаслідок психічного розладу, який за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, та одержує грошову допомогу на догляд за ним відповідно до законодавства.

До зайнятого населення **не належать** іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні і зайнятість яких пов'язана із забезпеченням діяльності іноземних посольств і місій або виконанням своїх професійних чи трудових обов'язків перед роботодавцем - нерезидентом.

Види зайнятості – розподіл активної частини трудових ресурсів за сферами і галузями національного виробництва.

Форма зайнятості – це організаційно-правовий спосіб та умови використання робочої сили

Зайнятість можна класифікувати за певними ознаками:

- + *міра охоплення економічно-активного населення* – за ступенем включення економічно-активного населення до суспільного виробництва;
- + *кількісні характеристики неповного робочого часу* – за режимом роботи неповний робочий час;
- + *форма власності* – за формуєю власності підприємства, організації чи установи, де працює громадянин;
- + *спосіб участі в суспільній праці* – за способом, в який людина бере участь у суспільній праці;
- + *форма організації роботи* – за формуєю організації робочих місць та стабільністю соціально-трудових відносин;
- + *легітимність працевлаштування* – за формуєю провової врегульованості зайнятості;
- + *стабільність трудової діяльності* - за тривалістю трудового договору;
- + *статус зайнятості* - за типом трудової діяльності.

за легітимністю працевлаштування розрізняють:

- формальну (законно зареєстровану в офіційній економіці) зайнятість на підприємствах і в організаціях реального сектору;
- неформальну (не зареєстровану в офіційній економіці) — вулична торгівля, домашнє виробництво, особисте підсобне господарство з реалізацією продукції без реєстрації, зайнятість на підприємствах тіньового сектора економіки, тощо.

за кількістю робочих місць на одну особу (статус) розрізняють основну і додаткову зайнятість, або первинну та вторинну.

- первинна зайнятість характеризує зайнятість за основним місцем роботи;
- вторинна зайнятість виникає тоді, коли окрім основної роботи чи навчання людина має додаткову зайнятість.

нетрадиційні форми зайнятості:

- *зайнятість неповний робочий час* — це робота неповну робочу зміну у зв'язку з неможливістю забезпечити працівника роботою на повну норму робочого часу, або за бажанням працівника відповідно до його соціальних потреб, а також у зв'язку з модернізацією або реконструкцією виробництва.
- *тимчасова зайнятість* — це робота за тимчасовими контрактами. До категорії тимчасових належать працівники, які наймаються за контрактами на певний строк.
- *сезонна зайнятість* — це зайнятість, яка пов'язана з сезонною специфікою виробництва. Робота надається на певний період на умовах повного робочого часу й оформляється відповідним контрактом.
- *дистанційна зайнятість*.

за тривалістю робочого часу зайнятість буває: повна, неповна, явна неповна, прихована неповна та часткова.

- **повна зайнятість** — це є діяльність протягом повного робочого дня (тижня, сезону, року), що забезпечує дохід у нормальних для даного регіону розмірах;
- **неповна зайнятість** характеризує зайнятість конкретної особи або протягом неповного робочого дня, або з неповною оплатою чи недостатньою ефективністю. Неповна зайнятість може бути явною або прихованою.
- **явна неповна зайнятість** зумовлена соціальними причинами. Неповну робочу зайнятість можна виміряти безпосередньо, використовуючи дані про заробіток, відпрацьований час, або ж за допомогою спеціальних вибіркових обстежень.
- **прихована неповна зайнятість** відбуває порушення рівноваги між робочою силою та іншими виробничими чинниками. Вона пов'язана, зокрема, зі зменшенням обсягів виробництва, кризою в економіці та виявляється в низьких доходах населення і в низькій продуктивності праці.
- **часткова зайнятість** — це є добровільна неповна зайнятість.

Згідно ЗУ “Про зайнятість населення”:

- **повна зайнятість** - зайнятість працівника за нормою робочого часу, передбаченою згідно із законодавством, колективним або трудовим договором;
- **неповна зайнятість** - зайнятість працівника на умовах робочого часу, що менший від норми часу, передбаченої законодавством, і може встановлюватися за договором між працівником і роботодавцем з оплатою праці пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку;
- **продуктивна зайнятість** - зайнятість, що дає змогу забезпечити ефективне суспільне виробництво та задоволити потреби працівника на рівні не менше встановлених законодавством гарантій.
- **вільно обрану зайнятість** - реалізація права громадянина вільно обирати вид діяльності, не заборонений законом (зокрема такий, що не пов'язаний з виконанням оплачуваної роботи), а також професію та місце роботи відповідно до своїх здібностей і потреб.

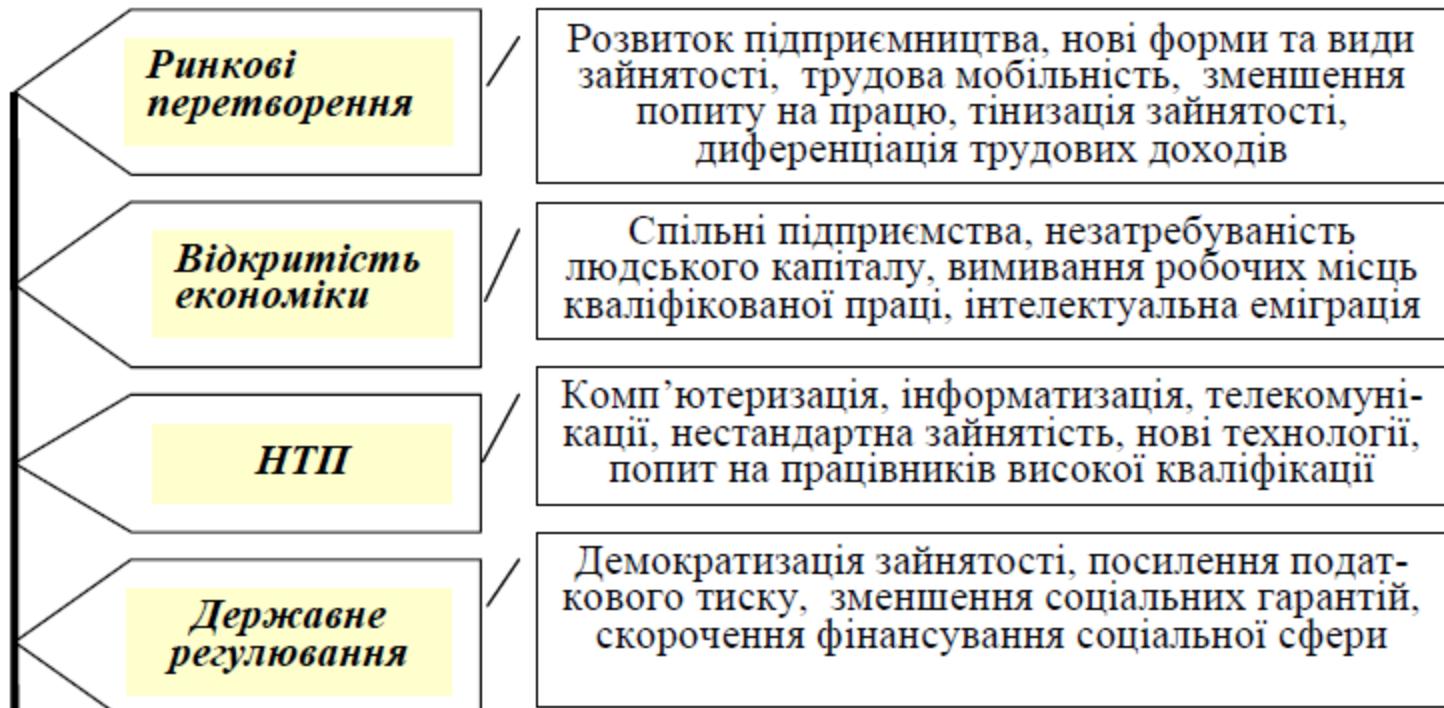

Фактори трансформації зайнятості в перехідний період

Від командно-адміністративної до перехідної економіки

Зайнятість у командино-адміністративній економіці

(загальна, гарантована, немобільна, рутинна, примусова, неефективна)

Зайнятість у перехідній економіці (негарантована, економічно вимушена, неповна, нераціональна, неефективна, мобільна)

Фактори впливу на зміну характеру зайнятості в перехідний період

Від перехідної до соціально-орієнтованої ринкової економіки

Диверсифікація видів і форм зайнятості, збільшення зайнятості у сфері інтелектуальних послуг, підвищення мобільності зайнятості, покращання освітньокваліфікаційної структури зайнятих

Структурна трансформація

Сприятливий економічний клімат, економічне зростання, державний протекціонізм на ринку праці, послаблення податкового тиску, інвестування в людський капітал, детинізація економіки, посилення соціальних гарантій

Державне регулювання

Поглиблення міжнародного поділу праці, посилення конкуренції, посилення позицій висококваліфікованих працівників, інтелектуальна міграція

Глобалізація

Зростання значення людського капіталу, попиту на інтелектуальну працю, нові технологічні процеси, нестандартні форми зайнятості, зростання вимог до кваліфікації працівників

НТП

**Зайнятість у соціально-орієнтованій економіці
(добровільна, ефективна, мобільна, регульована державою)**

Абсолютні та відносні показники зайнятості

Чисельність зайнятого населення - $\mathbf{Ч_з}$

Абсолютні показники

Чисельність зайнятих серед різних категорій населення - $\mathbf{Ч_зi}$

Показники зайнятості населення

Рівень зайнятості серед різних категорій населення
 $\mathbf{Р_зi}$

Відносні показники

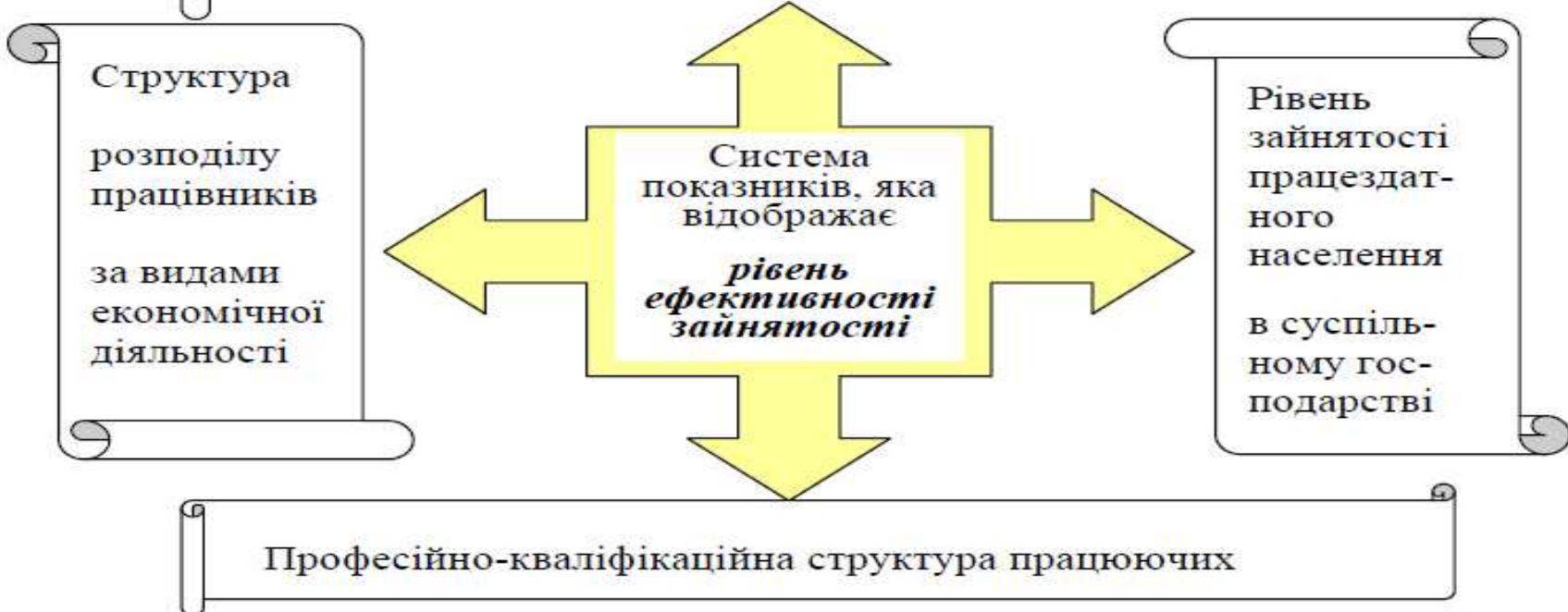
Рівень зайнятості населення

$$\mathbf{P_3 = \frac{Ч_з}{Ч_н} \times 100} \quad \text{або}$$

$$\mathbf{P_3 = \frac{Ч_з}{Ч_{еан}} \times 100}$$

$\mathbf{Ч_н}$ – чисельність населення;
 $\mathbf{Ч_{еан}}$ – чисельність економічно активного населення

Пропорції розподілу ресурсів праці суспільства за характером їх участі в суспільно-корисній діяльності

Показники ефективності зайнятості в суспільстві

Відносини у сфері зайнятості населення регулюються Конституцією України, Законом України „Про зайнятість населення”, Кодексом законів про працю України, Господарським та Цивільним кодексами України, Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття", іншими актами законодавства

Динамічний аналіз зайнятості

	зайняте населення				безробітне населення (за методологією МОП)			
	у віці 15-70 років		працездатного віку		у віці 15-70 років		працездатного віку	
	в середньому, у, тис.осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, у, тис.осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, у, тис.осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	в середньому, у, тис.осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи
2010	19 180,2	58,4	17 451,5	65,5	1 713,9	8,2	1 712,5	8,9
2011	19 231,1	59,1	17 520,8	66,3	1 661,9	8,0	1 660,9	8,7
2012	19 261,4	59,6	17 728,6	66,9	1 589,8	7,6	1 589,2	8,2
2013	19 314,2	60,2	17 889,4	67,3	1 510,4	7,3	1 510,3	7,8
2014	18 073,3	56,6	17 188,1	64,5	1 847,6	9,3	1 847,1	9,7
2015	16 443,2	56,7	15 742,0	61,7	1 654,7	9,1	1 654,0	9,5

2.2. Зайняте населення у віці 15-70 років за статусом зайнятості та статтю

у % до зайнятого населення відповідного статусу

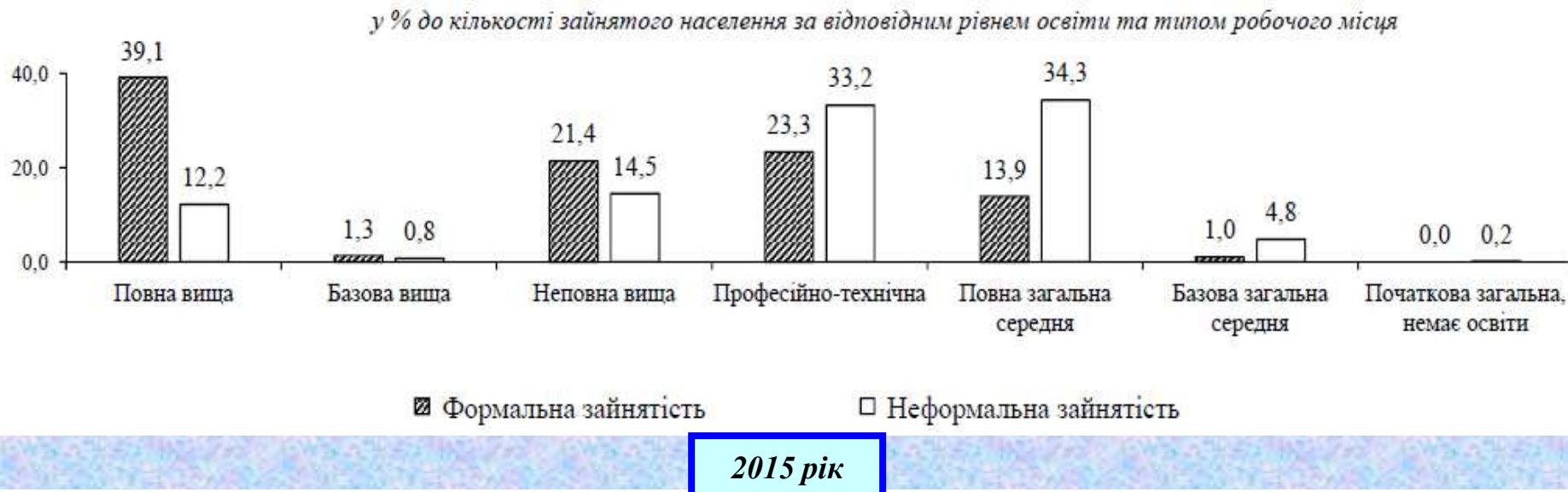
2015 рік

2.3. Зайняте населення у віці 15-70 років за статусом зайнятості та місцевістю

у % до зайнятого населення відповідного статусу

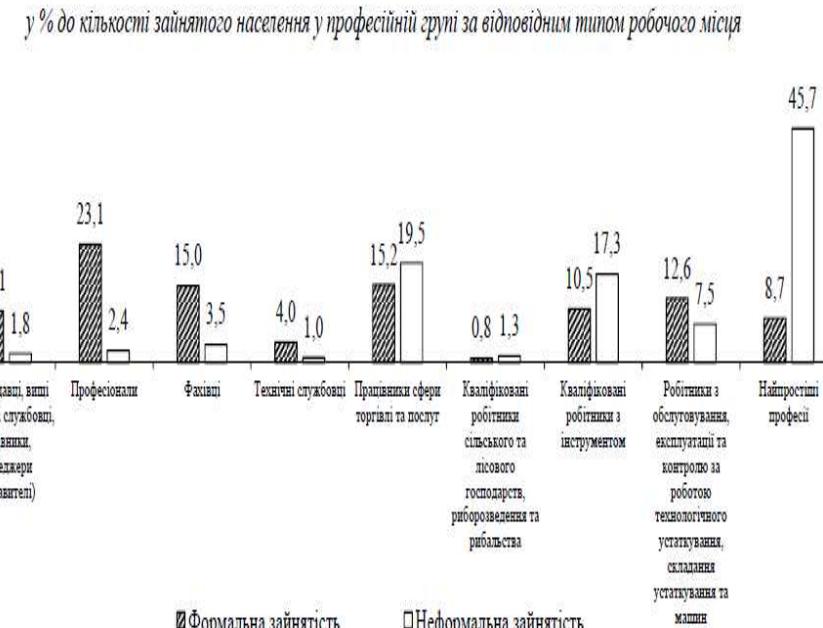
2.17. Структура зайнятості за типами робочих місць та рівнем освіти

2.19. Неформальна зайнятість населення за видами економічної діяльності

2.21. Структура зайнятого населення за типами робочих місць та професійними групами

Питання 2 Безробіття та його регулювання

Безробіття як соціально-економічне явище

Соціально-економічне явище, коли частина економічно-активного населення не може застосувати свою робочу силу

Соціально-економічна ситуація в суспільстві, за якої частина активних, працездатних громадян не може знайти роботу, яку вони здатні виконувати, що обумовлено надлишком пропозиції праці над попитом на неї

Безробіття - соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування (ЗУ «Про зайнятість населення»)

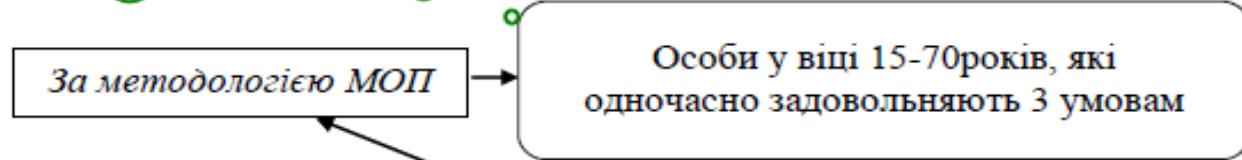
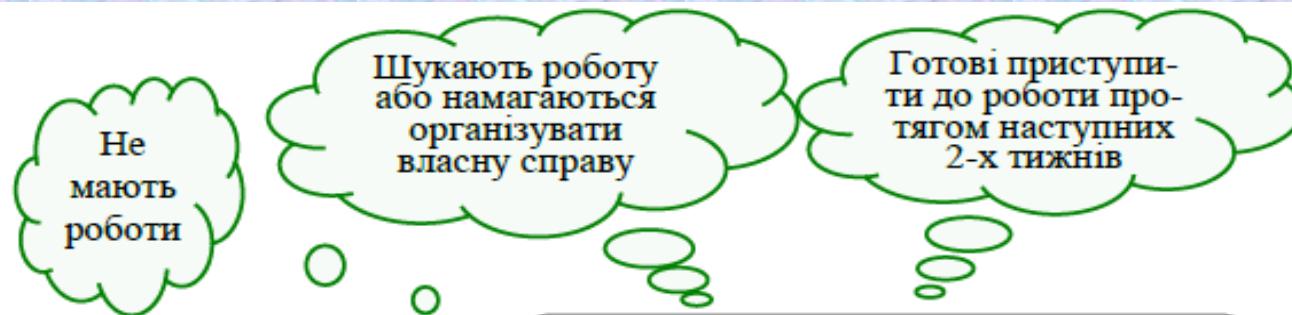
Безробітний - особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи (ЗУ «Про зайнятість населення»)

Зареєстрований безробітний - особа працездатного віку, яка зареєстрована в територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, як безробітна і готова та здатна приступити до роботи

Підходи до безробіття як проблеми

безробіття необхідне, оскільки сприяє збереженню високого рівня рентабельності виробництва, дозволяє стримувати темпи зростання заробітної плати, обмежувати інтенсивність інфляційних процесів, забезпечувати високу дисципліну і доцільне використання наявних трудових ресурсів.

безробіття вкрай небажане в економічному і соціальному сенсі для будь-якої країни явище. Держава несе непродуктивні витрати з надання матеріальної допомоги безробітним, з негативним впливом безробіття на життєвий рівень населення, на долі людей, приводить, таким чином, до психологічної напруженості в суспільстві, а також із великим недовикористанням виробничого потенціалу країни, скороченням темпів економічного зростання.

Статус безробітного в Україні та за методологією МОП

в Україні

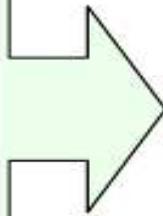

Підходи до визначення статусу безробітного

Статусу безробітного може набути:

- 1) особа працездатного віку до призначення пенсії (зокрема на пільгових умовах або за вислугу років), яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів, готова та здатна приступити до роботи;
- 2) інвалід, який не досяг встановленого статтею 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" пенсійного віку та отримує пенсію по інвалідності або соціальну допомогу відповідно до законів України "Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам" та "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам";
- 3) особа, молодша 16-річного віку, яка працювала і була звільнена у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, зокрема припиненням або перепрофілюванням підприємств, установ та організацій, скороченням чисельності (штату) працівників.

**Кате-
горії
безро-
бітних**

- Особи, які втратили роботу внаслідок скорочення виробництва, зміни профілю чи закриття підприємства
- Особи, які залишили попереднє місце роботи з власного бажання, але не знайшли нової роботи з незалежних від них причин
- Особи, що вперше виходять на ринок праці
- Особи, що повертаються на ринок праці після тривалої перерви

Статус безробітного надається зазначеним у особам за їх особистою заявою у разі відсутності підходящеї роботи з першого дня реєстрації у територіальних органах центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, незалежно від зареєстрованого місця проживання чи місця перебування.

Підходящею для безробітного вважається робота, що відповідає освіті, професії (спеціальності), кваліфікації особи з урахуванням доступності транспортного обслуговування, встановленої рішенням місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної ради. Заробітна плата повинна бути не нижче розміру заробітної плати такої особи за останнім місцем роботи з урахуванням середнього рівня заробітної плати, що склався у регіоні за минулий місяць, де особа зареєстрована як безробітний.

Під час пропонування підходящеї роботи враховується тривалість роботи за професією (спеціальністю), кваліфікація, досвід, тривалість безробіття, а також потреба ринку праці.

Закон України “Про зайнятість населення” визначає:

часткове безробіття - вимушене тимчасове скорочення передбаченої законодавством тривалості робочого часу у зв'язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції з причин економічного, технологічного і структурного характеру без припинення трудових відносин

Безробіття можна класифікувати за такими ознаками:

- + повнота обліку
- + поширеність
- + соціально-професійний склад безробітних

- + тривалість безробіття
- + форма вияву
- + причини виникнення

Класифікаційна
ознака

Види
безробіття

Сутність, характерні риси

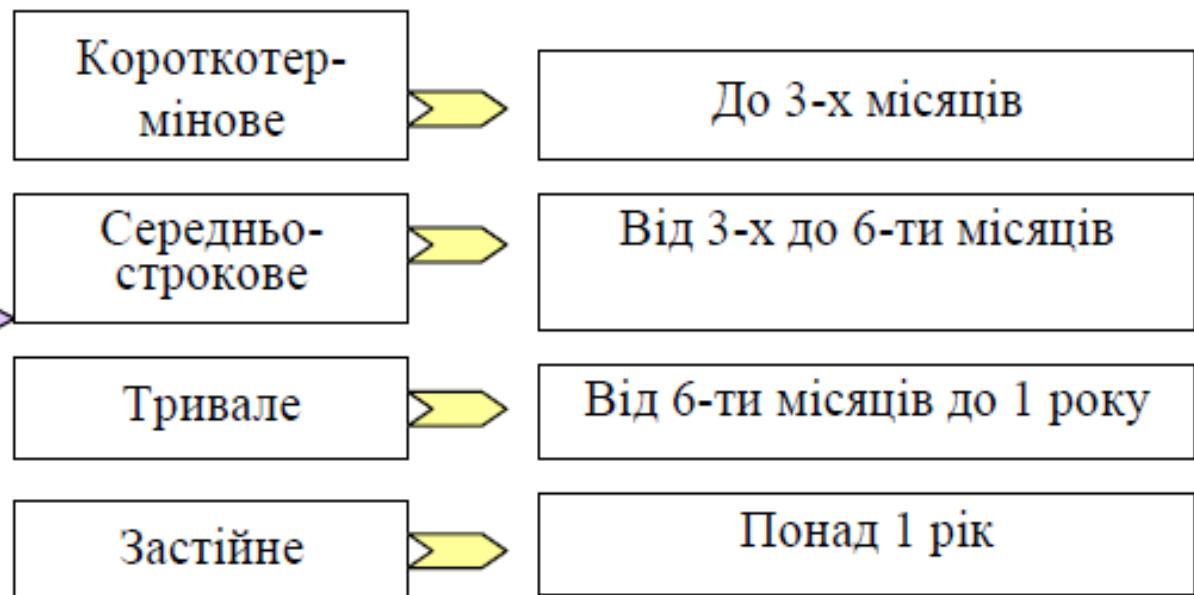
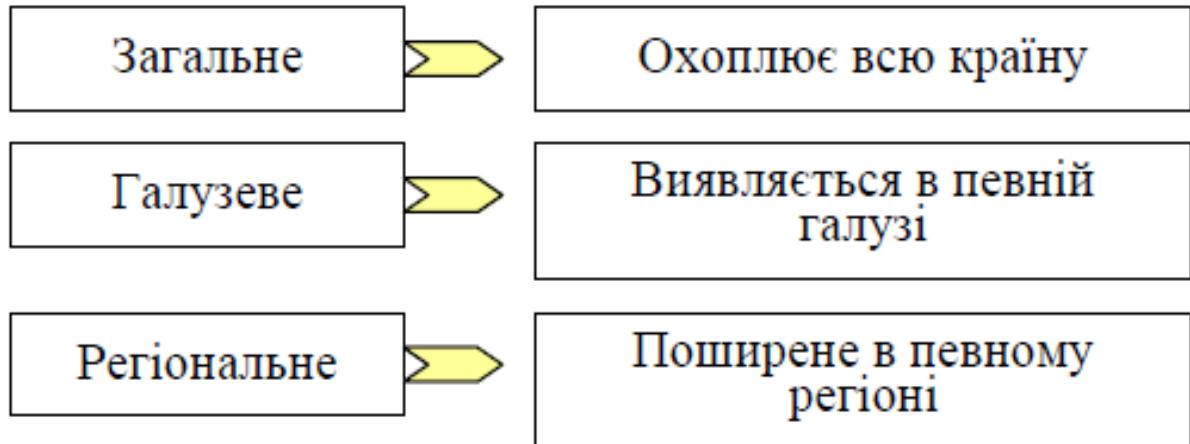
Повнота
обліку

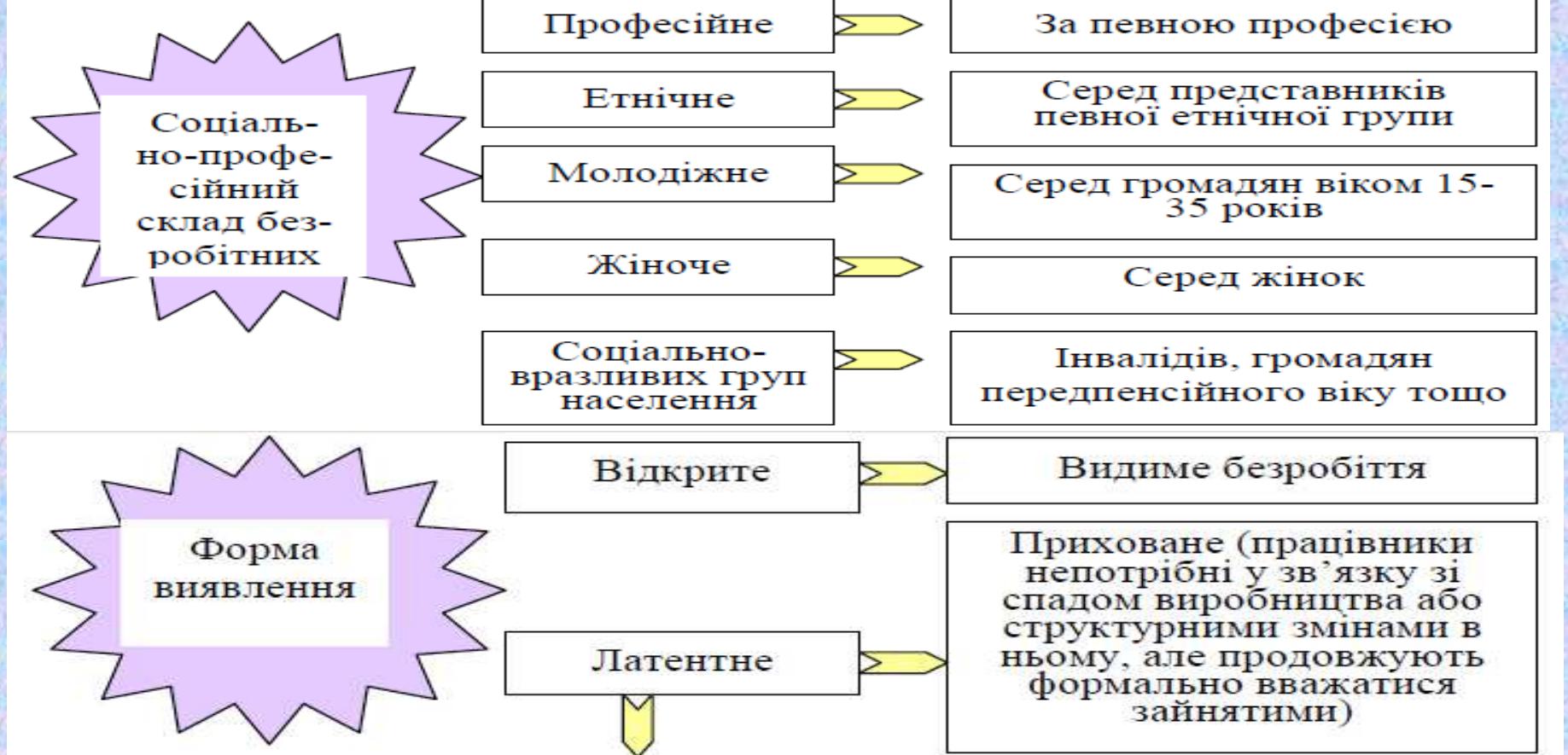
Реальне

Виявляється в результаті
обстеження економічної
активності населення

Офіційне

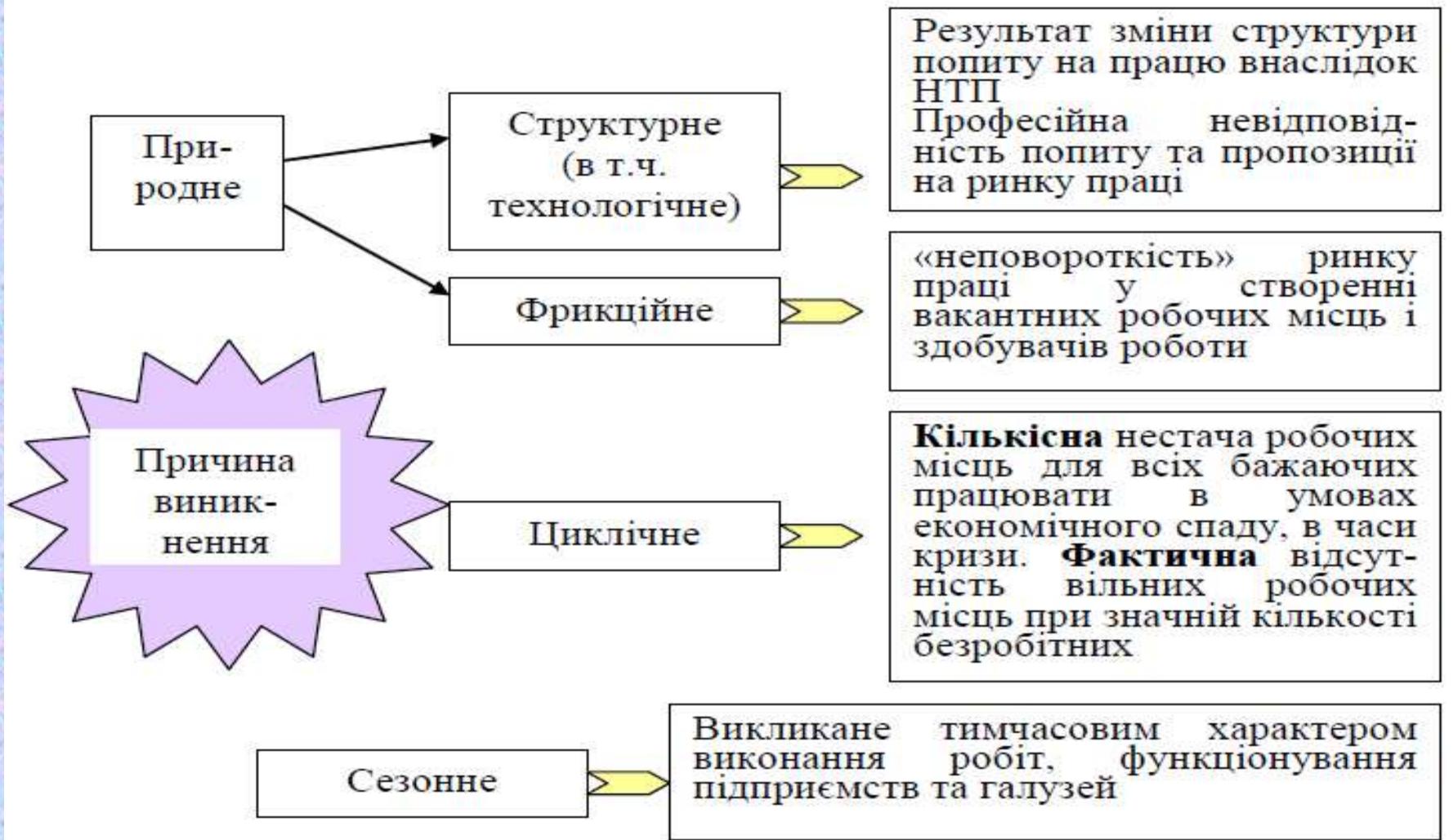
Зареєстроване державною
службою залучності

ФОРМИ ЛАТЕНТНОГО БЕЗРОБІТЯ

- ✓ надлишкова чисельність працівників, які одержують повну зарплату;
- ✓ утримання на підприємстві осіб, що працюють на умовах неповного робочого часу, отримують, відповідно, неповну зарплату, бажають працювати повний час, але з причин скорочення виробництва не мають такої можливості;
- ✓ оформлення певній частині працівників відпусток без збереження або з частковим збереженням заробітної плати;
- ✓ наявність цілоденних і внутрішньозмінних простоїв з організаційно-технічних причин.

- структурні зрушенні в економіці, за яких впровадження нових технологій, устаткування призводить до скорочення зайвої робочої сили;
- економічний спад чи депресія, що змушують роботодавців знижувати потреби у всіх ресурсах, у тому числі й трудових;
- політика уряду і профспілок у сфері оплати праці та підвищення мінімального розміру заробітної плати, що призводить до збільшення витрат виробництва і зниження попиту на робочу силу;
- сезонні зміни в рівні виробництва в окремих галузях економіки;
- зміни в демографічній структурі населення, особливо збільшення чисельності населення в працездатному віці, що призводить до підвищення попиту на працю і зростання імовірності безробіття;
- дискримінаційні прояви з боку роботодавців щодо жінок, молоді

Фрикційне безробіття пов'язане з переміщенням людей з однієї роботи на іншу, а також із однієї місцевості в іншу. В умовах ринкової економіки цей вид безробіття завжди існує. Таке безробіття може поєднуватися з рівновагою на ринку праці.

Структурне безробіття пов'язане зі структурними зрушеннями в економіці, закриттям застарілих підприємств і виробництв, скороченням випуску продукції у разі переорієнтації виробництва, закриття шкідливих підприємств. Структурне безробіття відрізняється від фрикційного передусім тим, що працівники, які втратили роботу в одних секторах економіки, не можуть бути використані на тих робочих місцях, які пропонуються в інших секторах. Окрім того, структурне безробіття є тривалим і має, як правило, хронічний характер. Причиною структурного безробіття є територіальна і кваліфікаційна невідповідність між вільними робочими місцями і безробітними. *Технологічне* безробіття пов'язане з переходом до нової техніки і технології, механізацією та автоматизацією виробництва, що (супроводжується вивільненням робочої сили і найманням працівників принципово нових спеціальностей та кваліфікації).

Конверсійне безробіття спричиняється скороченням чисельності армії і зайнятих у галузях оборонної промисловості. Розміри цього безробіття можуть коливатися від незначних до великих.

Сезонне безробіття стосується тих видів виробництва, які мають сезонний характер і в яких протягом року відбуваються різкі коливання попиту на працю (сільське господарство, будівництво тощо).

Циклічне — це вид безробіття, яке постійно змінюється за своїми масштабами, тривалістю і складом, що пов'язано з циклом ділової кон'юнктури. Масштаби і тривалість циклічного безробіття досягають максимуму під час спаду (кризи) виробництва і мінімуму — під час піднесення. Отже, розміри ринку праці коливаються разом з коливаннями циклу ділової кон'юнктури.

Залежно від причин вивільнення робочої сили безробіття є *добровільним* та *вимушеним*.

До **добровільного** відносять *фрикційне* та *інституційне* безробіття.

Інституційне – це безробіття, яке зумовлене правовими нормами, що впливають на попит і пропозицію праці. Воно може бути, наприклад, спричинене введенням гарантованої мінімальної заробітної плати, недосконалою податковою системою (надмірні соціальні виплати знижують пропозицію праці). Високі ставки оподаткування, скорочуючи доходи, роблять їх порівнянними із сумами виплат за соціальними програмами. Це також знижує пропозицію робочої сили.

До **вимушенного безробіття** підносяться такі види: *технологічне, структурне, конверсійне, економічне, маржинальне і молодіжне*.

Економічне безробіття спричиняється кон'юнктурою ринку, недостатнім попитом на товари і послуги.

Маржинальне безробіття – безробіття слабо захищеного населення. Сюди відносяться молодь, жінки з малими дітьми.

Молодіжне безробіття. До молоді, за статистикою, відносяться громадяни у віці від 16-ти до 30-ти років. Останніми роками питома вага молоді в загальній кількості безробітних досягла 30%.

Залежно від величини часового інтервалу безробіття може бути *тривалим* (4-8 місяців), *довготривалим* (8-18 місяців), *застійним* (більше 18-ти місяців).

Безробіття може бути *прихованим* та *легалізованим*.

Заходи щодо боротьби з безробіттям

1. Заходи довгострокового характеру

Використання гнучкої системи поєднання професійної підготовки та перепідготовки із зайнятістю

Активна інвестиційна політика щодо створення додаткових, нових робочих місць, а також збереження та підтримка економічно доцільних робочих місць, розвиток тимчасової зайнятості

Збільшення розмірів пенсій за віком та з інвалідності

Широке застосування різних форм вторинної зайнятості

Сприяння міграції працездатного населення на роботу за межі регіону

2. Заходи короткострокового характеру

Розвиток додаткової зайнятості, індивідуальної трудової діяльності з надання послуг

Захочення створення підприємств малого бізнесу

Розширення громадських оплачуваних робіт

Застосування гнучких форм зайнятості

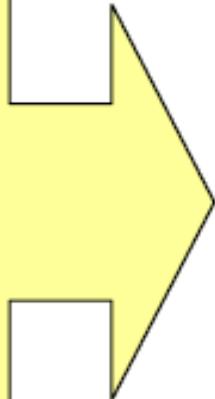

Розвиток приміського фермерства

Правове забезпечення гарантій в сфері зайнятості

**Соціальні
гарантії в
сфері зай-
нятості**

передбачені:

- Конституцією України
- Законом України «Про занятість населення»
- Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»
- Державною програмою зайнятості населення
- Іншими нормативно-правовими актами з питань зайнятості населення

Державні гарантії соціального захисту громадян від безробіття

Загальнообов'язкове
державне соціальне
страхування на
випадок безробіття

Надання додаткових
гарантій для окремих
категорій громадян, які
нездатні за однакових
умов конкурувати на
ринку праці

Надання особливих
гарантій працівникам,
які втратили роботу у
зв'язку зі змінами в
організації виробництва

Добровільна участь працездатних громадян у недержавному страхуванні
від безробіття

Гарантії державної служби зайнятості громадянам, які визнані безробітними, за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

НЕМАТЕРІАЛЬНІ

- Профорієнтація
- Профпідготовка
- Професійна перепідготовка
- Оплачувані громадські роботи

МАТЕРІАЛЬНІ

- Допомога з безробіття
- Допомога з часткового безробіття
- Матеріальна допомога у період профпідготовки
- Матеріальна допомога з безробіття
- Допомога на поховання у разі смерті безробітного
- Дотація на створення власної справи

АБСОЛЮТНІ

1. Загальна чисельність безробітних – $\mathbf{Ч_б}$;
2. Чисельність безробітних серед різних категорій населення - $\mathbf{Ч_{бi}}$;

2.5. Показники безробіття

ВІДНОСНІ

1. Рівень безробіття* за методологією офіційної статистики:

$$\mathbf{P_б} = \frac{\mathbf{Ч_б}}{\mathbf{Ч_{нпр}}} \times 100, \quad \text{де } \mathbf{Ч_{нпр}} - \text{чис. населення працездатного віку};$$

2. Рівень безробіття* за методологією МОП:

$$\mathbf{P_б} = \frac{\mathbf{Ч_б}}{\mathbf{Ч_{еан}}} \times 100, \quad \text{де } \mathbf{Ч_{еан}} - \text{чис. економічно активного населення};$$

3. Рівень безробіття серед різних категорій населення - $\mathbf{P_{бi}}$

Природний рівень безробіття – це мінімальний рівень безробіття в суспільстві, який неможливо зменшити і який відповідає поняттю повної зайнятості.

$$P_{б. \text{ прир.}} = P_{б. \text{ стр.}} + P_{б. \text{ фр.}}$$

де **P_{б. прир.}** – природний рівень безробіття (в економічно-розвинутих країнах знаходиться на рівні 3-7%);

P_{б. стр.} – рівень структурного безробіття;

P_{б. фр.} – рівень фрикційного безробіття.

Природний рівень безробіття визначають як довгостроковий рівноважний рівень безробіття в тому значенні, що в довгостроковій перспективі в економіці проявляється тенденція руху безробіття до його природного рівня.

Слід зазначити, що цей рівноважний рівень безробіття є індикатором повної зайнятості, а також свідчить про виробництво потенційного ВВП в економіці з використанням всіх наявних виробничих ресурсів.

Природний рівень безробіття

Природний рівень безробіття — це рівень наявності безробітних, при якому ефективно зростає виробництво, зберігається економічна стабільність та є незначним рівень інфляції (3-5 % або 5-7%).

До природного безробіття відносять фрикційне безробіття і, в якісь мірі, відносять структурне безробіття.

Ряд економістів вважають неприйнятним використання терміна "природний" стосовно безробіття, викликаною структурними зрушеннями. Тому в макроекономічній літературі широко використовується термін **NAIRU (Non - Accelerating - Inflation Rate of Unemployment)**, що фіксує увагу на тому, що цей стійкий рівень безробіття стабілізує інфляцію.(2-ий метод)

Західні економісти вважають, що рівень безробіття за умов повної зайнятості дорівнює сумі рівнів фрикційного та структурного безробіття при нульовому циклічному безробітті.

Природний рівень безробіття не є постійним, він підлягає перегляду внаслідок інституційних змін. На сучасному етапі повній зайнятості для промислового розвинених держав відповідає рівень безробіття (від загального числа працездатного населення), приблизно рівний 6%. Сучасна теорія зайнятості і ринку праці серед основних постулатів приймає норму природного безробіття **для країн Західної Європи на рівні 4-5%, Північної Америки – 6,5-7%.** Для **України**, з її відносно низьким рівнем мобільності робочої сили, норма природного безробіття, ймовірно, може бути прийнятою на рівні **3,5-4%**.

Перевищення безробіттям природного рівня визначається, на думку західних економістів, циклічними факторами.

Метою визначення природного рівня безробіття служить концепція потенційного валового національного продукту (ВНП), яка фактично узаконює достатньо високу норму безробіття. Згідно з цією концепцією потенційний ВНП досягається при повному завантаженні основного капіталу, під яким розуміють завантаження виробничих потужностей обробної промисловості приблизно на 86%.

В шістдесяті роки природною нормою безробіття, за якої міг бути досягнутий потенційний ВНП, вважали - **4,3%**, в сімдесяті - **6,6%**, в першій половині вісімдесятих - близько **7%**.

Методи визначення природного рівня безробіття

Перший метод вимірювання природного рівня безробіття полягає в його обчисленні як середньорічного рівня безробіття за тривалий період. В основі цього методу лежить положення, згідно з яким середній рівень фактичного безробіття за великі проміжки часу згладжує його циклічні коливання навколо природного рівня.

В основі **другого методу** лежить рівняння сучасної кривої Філіпса, зокрема рівняння залежності інфляції від 3-х складових: очікуваної інфляції, циклічного безробіття, що спричинюється збуреннями сукупного попиту, та інфляції, що спричинюється збуреннями сукупної пропозиції. Зауважимо, що інфляція, яка дорівнює сумі очікуваної інфляції та інфляції пропозиції, свідчить про відсутність циклічного безробіття, тобто таку інфляцію можна вважати інфляцією повної зайнятості, якій відповідає природний рівень безробіття [2, 153]. Оскільки між інфляцією та безробіттям згідно з рівнянням кривої Філіпса існує обернений зв'язок, то зменшення фактичного безробіття порівняно з природним викличе прискорення інфляції порівняно з очікуваним рівнем. Звідси випливає метод визначення природного рівня безробіття, який відповідає такому рівню безробіття, що не прискорює інфляцію. Тому природний рівень безробіття ще по-іншому називають NAIRU – not acceleration inflation rate of unemployment. Ця концепція була запропонована М.Фрідманом у 1968 році і незалежно від нього в цьому ж році розроблена Е.Фелпсом.

Третій підхід до визначення природного рівня безробіття запропонував Г.Менкью. Він виходить з того, що рівновага на ринку праці спостерігається тоді, коли кількість звільнених з роботи дорівнює кількості працевлаштованих. Застосування методу Г.Менкью в умовах України, на наш погляд, є теж неможливим з огляду на наступні причини. По-перше, в економіці України не виконується необхідна умова використання даного методу – незмінна чисельність робочої сили протягом обстежуваного періоду часу, оскільки статистичні дані в Україні свідчать, що чисельність економічно активного населення має тенденцію до зниження. По-друге, на ринку праці в Україні спостерігається збільшення розриву між чисельністю працевлаштованих і чисельністю звільнених громадян, тобто немає коливань у розмірі цього розриву, а тим більше, відсутнє хоча б деяке наближення до рівності значень даних показників.

Спробу математичними розрахунками визначити рух рівня безробіття і зайнятості залежно від відхилення фактично виробленого ВНП від потенційного здійснив американський учений **Артур Оукен**. Він вивів закон, згідно з яким щорічний приріст реального ВНП приблизно на 2,7% утримує кількість безробітних на постійному рівні. Кожні додаткові 2% приросту реального ВНП зменшують чисельність безробітних на 1%.

З цього виходить, що визначення величини приросту ВНП необхідне для того, щоб не дати збільшуватися нормі безробіття. Від 2,5 до 3% щорічного приросту реального ВНП необхідно направляти на створення нових робочих місць, це сприятиме утриманню безробіття на тому ж рівні. Крім того, більш швидкий приріст ВНП скорочує безробіття, тоді як відносне падіння темпів росту збільшує кількість безробітних.

Закон А. Оукена

Зростання рівня безробіття (P_6 факт.) на 1% над природним рівнем P_6 прир. дає 2,5% втрати ВНП порівняно з потенційним.

або

Кожні додаткові 2,5% приросту реального ВНП зменшують рівень безробіття на 1%.

або

Скорочення реального ВНП на 2,5% збільшує фактичний рівень безробіття на 1%.

Природний рівень безробіття в поточному році складає 5%, а фактичний – 10%.

а) Визначити величину відносного відставання фактичного ВВП від потенційного за умови, що коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття дорівнює 2.

б) Якщо фактичний обсяг товарів і послуг в тому ж році склав 300 млрд. грн., то які втрати ВВП, що викликані циклічним безробіттям?

Розв'язок

а) Величина відносного відхилення реального ВВП від потенційного може бути знайдена з використанням закону Оукена:

$$\frac{Y - Y^*}{Y^*} = -\beta \cdot (u - u^*)$$

,
де Y – фактичний обсяг виробництва; Y^* – потенційний ВВП; u – фактичний рівень безробіття; u^* – природний рівень безробіття; ($u - u^*$) – циклічне безробіття; β – коефіцієнт чутливості ВВП до динаміки циклічного безробіття (він показує, що коли фактичний рівень безробіття перевищує природний на 1%, то фактичний обсяг виробництва буде нижчим за потенційно можливий на $b\%$).

Підставивши дані задачі в наведену модель, отримаємо:

$$-2(0,1 - 0,04) = -2 \cdot 0,06 = -0,12 \text{ або } -12\%.$$

Це означає, що із-за циклічного безробіття фактичний обсяг виробництва знизився відносно потенційного на 12 %.

б) Для того, щоб відповісти на питання задачі, необхідно знайти економічний потенціал (потенційний ВВП) Y^* із рівняння:

$$\frac{300 - Y^*}{Y^*} = -0,12$$

Після алгебраїчних перетворень маємо: $Y^* = 340,8$ млрд. грн.

Втрати ВВП, що викликані циклічним безробіттям, складають:

$$Y - Y^* = 300 - 340,8 = -40,8 \text{ млрд. грн.}$$

Основні відмінності у сфері охоплення, напрямах використання та визначеннях рівнів безробіття за обстеженням робочої сили й адміністративними даними державної служби зайнятості

	Вибіркове обстеження	Адміністративні дані
Сфера охоплення спостереженням	Населення обох статей у віці 15–70 років	Населення працездатного віку
Методологія визначення показника рівня безробіття	<i>Рівень безробіття (за методологією МОП)</i> визначається як відношення (у відсотках) кількості безробітних у віці 15–70 років до економічно активного населення (робочої сили) відповідного віку або відповідної соціально-демографічної ознаки	<i>Рівень зареєстрованого безробіття</i> визначається як відношення (у відсотках) кількості безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості, до середньорічної кількості населення працездатного віку
Джерело інформації	Вибіркове обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності (обстеження робочої сили)	Адміністративні дані державної служби зайнятості
Напрями використання	Для аналізу та оцінки тенденцій на ринку праці щодо загального обсягу пропозиції робочої сили відповідно до міжнародних стандартів	Для аналізу та оцінки кількості безробітних, що користуються послугами державної служби зайнятості
Сфери застосування	Використовується для оцінки ситуації на ринку праці України, в тому числі у порівнянні з іншими країнами світу, для макроекономічних розрахунків, наукових досліджень прогнозування, розробки політики у сфері соціально-трудових відносин	Використовується для здійснення оперативного статистичного моніторингу ефективності реалізації соціальних програм захисту населення від безробіття на територіальному рівні (область, місто, район)
Рівень використання	<i>Щоквартально</i> – по Україні в цілому за статтю, місцем проживання, віковими групами; у розрізі 27 регіонів (АР Крим, області та м. Київ, Севастополь) Ступінь надійності щоквартальних даних не дозволяє використовувати показник безробіття (за методологією МОП) на більш детальному регіональному рівні	<i>Щомісячно</i> - по Україні в цілому за статтю, місцем проживання у розрізі: • 27 регіонів (АР Крим, області та м. Київ, Севастополь); • районів міст обласного (республіканського) значення
Періодичність	Дані оприлюднюються щоквартально	Дані за звітний місяць – до 15 числа наступного місяця
Ступінь надійності	Обсяг вибіркової сукупності домогосподарств (16,6 тис. – щомісячно), забезпечує достатній рівень репрезентативності даних: - для України в цілому - щоквартально та в середньому за рік; - для 27 регіонів (АР Крим, області, м. Київ, Севастополь) – кумулятивно - квартал, I півріччя, 9 місяців, рік	Не оцінюється
Аналітичні обмеження	Низький ступінь надійності показника безробіття за МОП на регіональному за детальними соціально-демографічними характеристиками та на рівні міст обласного (республіканського) значення та районів	Не охоплює незайнятих осіб, що не зареєстровані у державній службі зайнятості та відповідно не мають статусу зареєстрованих безробітних

Зареєстроване безробіття у 2015 році

	Кількість зареєстрованих безробітних, на кінець звітного періоду			Середній розмір допомоги за місяць, гривень	
	тис. осіб		у % до населення працездатного віку		
	Всього	з них отримують допомогу по безробіттю			
Січень	524,4	415,0	2,0	1252	
Лютий	523,1	421,6	2,0	1206	
Березень	506,8	402,5	1,9	1288	
Квітень	486,4	374,7	1,8	1196	
Травень	469,4	366,5	1,8	1219	
Червень	443,9	352,9	1,7	1221	
Липень	427,5	341,2	1,6	1270	
Серпень	414,7	325,0	1,6	1260	

Центр новин ООН: звіт Міжнародної організації праці (МОП) про зайнятість молоді. У ньому повідомляється, що в 2009 році в світі було 76,6 млн безробітних молодих людей, а в 2014 на 3,3 млн менше - 73,3 млн.

Автори дослідження відзначають, що показники безробіття в розвинених країнах і в Європейському союзі знизилися близько на 1,4% в порівнянні з 2012 роком, а в країнах СНД за цей же період - менше, ніж на половину відсотка. За даними звіту, всього у світі приблизно 43% молодих людей працездатного віку або не працюють, або належать до категорії працюючих бідняків. В країнах Європейського союзу кожен третій з безробітних молодих людей шукає роботу вже більше року. Деякі погоджуються на посади, які набагато нижче їхньої кваліфікації.

<http://www.hromadske.tv/world/zvit-43-molodikh-lyudei-u-sviti-bezrobitni-abo-pra/>

Світовий банк, вивчивши стан справ у 15 найбідніших країнах світу, підняв межу бідності з 1,25 дол. до 1,9 дол. на день.

Питання 3 Регулювання зайнятості та державна політика в цій сфері

Державне регулювання зайнятості - формування і реалізація державної політики у сфері зайнятості населення з метою створення умов для забезпечення повної та продуктивної вільно обраної зайнятості і соціального захисту в разі настання безробіття

Регулювання зайнятості трудових ресурсів – процес цілеспрямованого і дієвого приведення сфери зайнятості до такої системи, яка дозволить за допомогою соціально-економічних, організаційно-правових та інших господарських засобів забезпечити її ефективне функціонування.

ДЕРЖАВНИЙ

- Уніфікація системи соціального та трудового законодавства
- Установлення обсягів прав роботодавців та найманих працівників
- Можливість їх участі в управлінні виробництвом

РЕГІОНАЛЬНИЙ

- Складання програми зайнятості населення
- Вивчення стану ринку праці
- Вивчення співвідношення попиту та пропозиції робочої сили з урахуванням специфіки кожного регіону

ВИРОБНИЧИЙ

- Регулюванню підлягають
- Робочі місця та трудові процеси
 - Планування в сфері кадрів
 - Професійне навчання та соціальний захист найманих працівників

Державний рівень регулювання зайнятості

ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА

1. Верховна Рада України
2. Комітети ВРУ з питань зайнятості

ВИКОНАВЧА ВЛАДА

1. Кабінет Міністрів України
2. Міністерство праці та соціальної політики України

Суб'єкти державного регулювання зайнятості населення

Принципи державної політики зайнятості викладено в Законі України „Про зайнятість населення”:

- 1) пріоритетності забезпечення повної, продуктивної та вільно обраної зайнятості в процесі реалізації активної соціально-економічної політики держави;
- 2) відповідальності держави за формування та реалізацію політики у сфері зайнятості населення;
- 3) забезпечення рівних можливостей населення у реалізації конституційного права на працю;
- 4) сприяння ефективному використанню трудового потенціалу та забезпечення соціального захисту населення від безробіття.

Метою державної політики у сфері зайнятості населення є:

- 1) забезпечення рівних можливостей особам у реалізації їх права на працю;
- 2) сприяння підвищенню професійного рівня працездатного населення відповідно до суспільних потреб;
- 3) сприяння зайнятості населення, у тому числі в сільській місцевості та на депресивних територіях;
- 4) забезпечення економіки кваліфікованими кадрами;
- 5) збалансування попиту на робочу силу (створення належної кількості робочих місць) та її пропонування (створення умов для професійного розвитку, гідних умов для праці);
- 6) пріоритетність забезпечення повної та продуктивної вільно обраної зайнятості;
- 7) забезпечення соціального захисту осіб у разі настання безробіття;
- 8) посилення соціального та правового захисту громадян України, які працюють за кордоном, у тому числі шляхом активізації міжнародного співробітництва, укладення міжнародних договорів, що стосуються питань захисту прав трудових мігрантів.

Основними напрямами державної політики у сфері зайнятості населення є:

- 1) створення умов для розвитку економіки та сприяння створенню нових робочих місць;
- 2) задоволення попиту пріоритетних галузей економіки у висококваліфікованих працівниках;
- 3) посилення мотивації до легальної і продуктивної праці;
- 4) активізація підприємницької ініціативи та самостійної зайнятості населення;
- 5) удосконалення системи професійного навчання з урахуванням інтересів особистості, потреб економіки та ринку праці;
- 6) сприяння підприємствам, установам та організаціям незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання у професійному розвитку працівників;
- 7) збалансування попиту і пропонування щодо обсягу та рівня кваліфікації робочої сили на ринку праці шляхом системного прогнозування потреб економіки;
- 8) сприяння зайнятості громадян;
- 9) забезпечення створення рівних можливостей для реалізації суб'єктами господарювання інфраструктурних проектів та цільових програм, що фінансуються за рахунок державних коштів;
- 10) координація та контроль діяльності суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні;
- 11) повернення безробітних до продуктивної зайнятості;
- 12) міжнародне співробітництво у сфері забезпечення соціального захисту громадян України, які працюють за кордоном;
- 13) взаємодія органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, роботодавців та професійних спілок з метою забезпечення повної та продуктивної вільно обраної зайнятості, зокрема здійснення заходів щодо сприяння зайнятості населення;
- 14) забезпечення ефективного та цільового використання коштів, спрямованих на реалізацію державної політики у сфері зайнятості населення;
- 15) здійснення заходів, що сприяють зайнятості громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці ([частина перша статті 14](#) Закону України «Про зайнятість населення»);
- 16) заохочення роботодавців, які зберігають діючі та створюють нові робочі місця насамперед для громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці (частина перша статті 14 цього Закону);
- 17) забезпечення співпраці центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні, інших посередників з працевлаштування та установ соціальної, професійної і трудової реабілітації інвалідів, центрів соціальних служб для молоді;
- 18) захист внутрішнього ринку праці шляхом регулювання залучення до роботи іноземних працівників.

Держава забезпечує реалізацію політики у сфері зайнятості населення шляхом:

- 1) проведення податкової, кредитно-грошової, інвестиційної, бюджетної, соціальної, зовнішньоекономічної та інноваційної політики з метою розширення сфери застосування праці, забезпечення повної, продуктивної, вільно обраної зайнятості, підвищення рівня кваліфікації та конкурентоспроможності робочої сили;
- 2) визначення у загальнодержавних програмах економічного та соціального розвитку, програмах економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів, міст показників розвитку ринку праці та зайнятості населення та їх оцінювання за результатами реалізації таких програм;
- 3) включення до системи регулювання ринку праці заходів щодо запровадження стимулювання вітчизняного виробництва до створення нових робочих місць у пріоритетних галузях економіки та сільській місцевості;
- 4) сприяння підвищенню конкурентоспроможності робочої сили та зайнятості населення;
- 5) соціального захисту громадян у разі настання безробіття;
- 6) сприяння самозайнятості населення шляхом стимулювання відкриття власного бізнесу, в тому числі в сільських населених пунктах та на депресивних територіях;
- 7) розвитку сільського аграрного туризму, кластерів народних художніх промислів;
- 8) створення умов для забезпечення підвищення конкурентоспроможності робочої сили та її мобільності;
- 9) прогнозування та оцінки впливу на ринок праці політики у сфері зайнятості;
- 10) ліцензування діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном.

Види заходів щодо регулювання зайнятості населення

За масштабом впливу

Загальні та селективні

За способом впливу

Прямі та опосередковані

За типом впливу

Активні та пасивні

За змістом

Економічні, адміністративні, ідеологічні

За обсягом впливу

Спрямовані на кількісні параметри, якісні характеристики, організаційні аспекти ринку праці

Методи впливу на рівень зайнятості:

- *активні*: перенавчання; пошук роботи для тих, хто її потребує; інформаційно-рекламна діяльність; сприяння підприємцям у заповненні вакансій; субсидії з мобільності; заходи щодо тимчасового збереження висококваліфікованих спеціалістів підприємств; стимулювання створення нових робочих місць.
- *пасивні*: виплата вихідної допомоги, допомоги по безробіттю, стипендії в період перенавчання, профпідготовки і підвищення кваліфікації, одноразової адресної допомоги; відправлення працівників в неоплачувану відпустку; дострокове оформлення пенсії за віком.

Методи державного регулювання зайнятості

прямі:

- система правових законів, норм, правил, законодавчих актів і документів, що регулюють умови найму, звільнення, використання робочої сили, порядок працевлаштування, вивільнення тощо;
- функціонування мережі центрів зайнятості, які регулюють рух трудових ресурсів і організують підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації вивільнених, незайнятих і безробітних громадян;
- система державного контролю за додержанням прийнятих і чинних правових, економічних і організаційних умов у галузі зайнятості населення;
- фінансово-кредитні заходи (джерела формування Державного фонду сприяння зайнятості населення і порядок його використання);
- заходи інвестиційної політики (спрямування капіталовкладень на реорганізацію і реконструкцію діючих підприємств, на створення нових підприємств (робочих місць));
- заходи податкової політики (економічний вплив на роботодавців);

непрямі (опосередковані):

- фінансова політика (асигнування і субсидії);
- фіскальна політика (zmіна податкових ставок);
- монетарна політика (регулювання грошового обігу).

Механізм регулювання зайнятості

працездатного населення містить:

- систему правових законів, норм, правил, законодавчих актів і документів;
- фінансово-кредитні заходи (джерела формування Державного фонду сприяння зайнятості населення і порядок їх використання), спрямовані на реалізацію прийнятих програм зайнятості і підтримку тимчасово не працюючих громадян;
- заходи інвестиційної і податкової політики, що передбачають економічний вплив на роботодавців, а також на кількісний і якісний склад робочої сили;
- державну систему працевлаштування з розвиненою мережею центрів зайнятості, які регулюють рух трудових ресурсів в регіоні і організують професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації кадрів;
- систему державного контролю за додержанням прийнятих і чинних правових, економічних і організаційних умов у сфері зайнятості населення.

**Дієвим інструментом проведення державної
(неринкової) політики забезпечення зайнятості
трудових ресурсів є:**

- державна і регіональні програми зайнятості населення,
- цільова державна програма зайнятості молоді,
- Національна програма суспільних робіт,
- інші комплексні програми національного і регіонального рівнів.

В Україні розробка програм зайнятості передбачається Законом «Про зайнятість населення», який визначає цілі і завдання, закладені в основу програм.

Державні гарантії працездатному населенню

Добровільність праці,
вибору або зміни професії
та виду діяльності

Захист від необґрунтованої від-
мови у прийнятті на роботу, а
також сприяння у збереженні
роботи

Одержання
заробітної
плати
відповідно до
законодавства

Держава
гарантуює
працездатним
особам

Безоплатне
сприяння щодо
підбору
підходящої
роботи

Профорієнтацію та професійну
освіту відповідно до покликан-
ня, здібностей та з урахуван-
ням потреб ринку праці

Компенсацію матеріальних вит-
рат у зв'язку із направлennям на
роботу в іншу місцевість
відповідно до законодавства

Моделі державної політики зайнятості

Європейська модель - це скорочення числа зайнятих при підвищенні виробництва і, як наслідок, росту доходу. Така політика передбачає дорогу систему допомоги для великої кількості безробітних.

Скандинавська модель - це забезпечення зайнятості практично всіх трудячих шляхом утворення робочих місць у державному секторі з середніми умовами оплати праці. Така політика розрахована в основному на державні кошти, при дефіциті яких настає спад виробництва, що породжує за собою звільнення.

Американська модель орієнтується на створення робочих місць, які не потребують високої продуктивності, для значної частини економічно активного населення. При такому підході безробіття формально зменшується, але збільшується кількість людей з низькими доходами.

Державна служба зайнятості – це державний орган, який забезпечує додержання наданих державою громадянам гарантій зайнятості та соціального захисту від безробіття.

Функції державної служби зайнятості

- ➡ Аналіз попиту, пропозицій робочої сили, інформування населення та державних органів про стан ринку праці
- ➡ Облік вільних робочих місць та громадян, які звернулися до ДСЗ
- ➡ Реєстрація безробітних та надання їм допомоги
- ➡ Участь у підготовці державної та територіальних програм зайнятості населення
- ➡ Підготовка пропозицій щодо визначення територій пріоритетного розвитку, де зростання кількості робочих місць заохочується державою
- ➡ Розробка статистичної звітності
- ➡ Облік та складання звітів про витрати Державного фонду сприяння зайнятості населення

САМОСТІЙНА РОБОТА

Соціальна політика захисту безробітних

Соціальний захист у разі настання безробіття - комплекс заходів, що передбачений загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття та законодавством про зайнятість населення

Соціальні гарантії в сфері зайнятості та безробіття регулюються:

- Конституцією України;
- Законом України „Про зайнятість населення”;
- Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" ;
- іншими нормативно-правовими актами.

Реалізація державних соціальних гарантій здійснюється шляхом створення *фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття* для управління страхуванням на випадок безробіття, провадження збору та акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, виплати забезпечення та надання соціальних послуг.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття –

система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

***Кожен має право на соціальний захист у разі настання
безробіття, що реалізується шляхом:***

- 1) участі в загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття, яке передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття;
- 2) надання безоплатних соціальних послуг, зокрема, інформаційно-консультаційних та профорієнтаційних, професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації з урахуванням попиту на ринку праці, сприяння у працевлаштуванні, зокрема, шляхом фінансової підтримки самозайнятості та реалізації підприємницької ініціативи відповідно до законодавства;
- 3) надання особливих гарантій працівникам, які втратили роботу у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці;
- 4) надання додаткової гарантії зайнятості окремим категоріям населення, які не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці.

Державою гарантується матеріальна допомога у зв'язку з безробіттям та гарантії щодо працевлаштування та забезпечення існування, а також добровільне соціальне страхування на випадок безробіття.

Страхуванню на випадок безробіття підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), включаючи тих, які проходять альтернативну (невійськову) службу, а також тих, які працюють неповний робочий день або неповний робочий тиждень, та на інших підставах, передбачених законодавством про працю. Особа набуває статусу застрахованої особи з дня укладання трудового договору, з цього дня починається сплата страхових внесків. Сплата страхових внесків припиняється з дня розірвання трудового договору.

Страхуванню на випадок безробіття не підлягають: працюючі пенсіонери та особи, в яких відповідно до законодавства України виникло право на пенсію; іноземці та особи без громадянства, які тимчасово працюють за наймом в Україні, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Зареєстровані безробітні мають право на:

- 1) безоплатне одержання від територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції:
 - послуг з пошуку підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, в тому числі на громадські та інші роботи тимчасового характеру;
 - консультаційних, інформаційних та профорієнтаційних послуг з метою обрання або зміни виду діяльності (професії);
 - інформації про свої права та обов'язки як безробітного;
 - відомостей про себе, які містяться в Єдиній інформаційно-аналітичній системі;
- 2) матеріальне забезпечення на випадок безробіття та соціальні послуги відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" та ЗУ “Про зайнятість”;
- 3) збереження права на виплату допомоги по безробіттю на період участі у громадських та інших роботах тимчасового характеру (тривалістю до 180 днів, зокрема у разі заміщення тимчасово відсутнього працівника) у розмірах, встановлених до укладення ними строкового трудового договору на участь у таких роботах;
- 4) оскарження, у тому числі до суду, дій або бездіяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, їх посадових осіб, що призвели до порушення прав щодо зайнятості особи.

Зареєстровані безробітні зобов'язані:

- 1) самостійно або за сприяння територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, здійснювати активний пошук роботи, який полягає у вжитті цілеспрямованих заходів до працевлаштування, зокрема взяття участі у конкурсних доборах роботодавців;
- 2) відвідувати територіальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, в якому він зареєстрований як безробітний у визначений і погоджений з ним час, але не рідше ніж один раз на тридцять календарних днів;
- 3) дотримуватися письмових індивідуальних рекомендацій щодо сприяння працевлаштуванню, зокрема брати участь у заходах, пов'язаних із сприянням забезпеченю зайнятості населення;
- 4) інформувати територіальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, протягом трьох робочих днів про обставини припинення реєстрації, визначені у частині першій статті 45 Закону України «Про зайнятість населення».

Відповіальність за достовірність поданих до територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, даних та документів, на підставі яких приймається рішення щодо реєстрації безробітного та призначення матеріального забезпечення, надання соціальних послуг, покладається на зареєстрованого безробітного.

Припинення реєстрації безробітного

Реєстрація безробітного в територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, припиняється у разі:

- 1) зайнятості особи;
- 2) поновлення на роботі за рішенням суду, що набрало законної сили;
- 3) подання безробітним особисто письмової заяви про зняття його з реєстрації як безробітного або відмови від її послуг;
- 4) дворазової відмови від пропонування підходящої роботи, а для безробітного, який вперше шукає роботу та не має професії (спеціальності), дворазової відмови від пропонування проходження професійного навчання;
- 5) дворазової відмови від пропонування підходящої роботи за професією (спеціальністю), набутою за направленим територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції;
- 6) припинення професійного навчання за направленим територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, без поважних причин;
- 7) невідвідування без поважних причин територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, протягом 30 робочих днів з дати прийняття рішення про таке відвідування (наявність поважних причин підтверджується відповідними документами);
- 8) встановлення факту подання особою недостовірних даних та документів, на підставі яких було прийнято рішення про надання її статусу безробітного, призначення (виплати) матеріального забезпечення на випадок безробіття та надання соціальних послуг;
- 9) встановлення факту виконання безробітним оплачуваної роботи (надання послуг);
- 10) набрання законної сили вироком суду про засудження особи до позбавлення волі, обмеження волі, арешту (крім випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням);
- 11) вступу на навчання за денною формою;
- 12) призову на строкову військову або альтернативну (невійськову) службу;
- 13) досягнення особою встановленого статтею 26 [Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування"](#) пенсійного віку або призначення пенсії на пільгових умовах, або за вислугу років;
- 14) подання заяви про бажання здійснювати догляд за дитиною до досягнення нею трирічного віку або тривалістю, визначеною у медичному висновку;
- 15) смерті безробітного або визнання його за рішенням суду померлим, безвісно відсутнім, недієздатним чи обмежено дієздатним;
- 16) з дня видачі довідки до акта огляду медико-соціальною експертною комісією з висновками про визнання особи нездатною до трудової діяльності;
- 17) з інших підстав, передбачених порядком реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних.

У разі припинення реєстрації відповідно до пунктів 4-9 частини першої цієї статті безробітний має право на наступну реєстрацію у територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, не раніше ніж через 90 календарних днів з дня зняття з обліку.

Законодавчо держава гарантує такі види забезпечення:

- допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності;
- допомога по частковому безробіттю;
- матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного;
- матеріальна допомога по безробіттю, одноразова матеріальна допомога безробітному та непрацездатним особам, які перебувають на його утриманні;
- допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.

Видами соціальних послуг, які гарантуються державою є:

- професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації та профорієнтація;
- пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом надання роботодавцю дотації на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних та фінансування організації оплачуваних громадських робіт для безробітних;
- інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Особи, визнані в установленому порядку безробітними, страховий стаж яких протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, становить не менше ніж шість місяців за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування *мають право на допомогу по безробіттю залежно від страхового стажу.*

Умови виплати і розмір допомоги з безробіття встановлені Законом України «[Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття](#)».

Застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними, які протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування *мають страховий стаж менше шести місяців* або звільнені з останнього місця роботи з підстав, передбачених статтею 37, пунктами 3, 4, 7 і 8 статті 40, статтями 41 і 45 Кодексу законів про працю України, особи, зазначені у частині другій статті 6 [Закону](#), мають право на допомогу по безробіттю у мінімальному розмірі.

Працівникам, які втратили роботу з незалежних від них причин, за умови їхньої реєстрації у державній службі зайнятості, статус безробітного з призначенням допомоги з безробіття надається з восьмого дня після реєстрації у службі зайнятості як таких, що шукають роботу (п. 3 ст. 22 Закону №1533).

Втратою роботи з незалежних від застрахованих осіб обставин, згідно з п. 2.2

Порядку №307, вважається припинення трудового договору з таких причин:

- 1)** за згодою сторін (п. 1 ст. 36 КЗпП);
- 2)** закінчення строку трудового договору (п. 2 ст. 36 КЗпП);
- 3)** призов або вступ працівника на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу (п. 3 ст. 36 КЗпП);
- 4)** невиконання роботодавцем законодавства про працю, умов колективного договору чи трудового договору (ст. 38 КЗпП);
- 5)** дострокове розірвання трудового договору з ініціативи працівника в разі його хвороби або інвалідності (ст. 39 КЗпП);
- 6)** зміни в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідація, реорганізація, банкрутство або перепрофілювання підприємства, установи, організації (п. 1 ст. 40 КЗпП);
- 7)** скорочення чисельності або штату працівників (п. 1 ст. 40 КЗпП);
- 8)** виявлення невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню цієї роботи (п. 2 ст. 40 КЗпП);
- 9)** нез'явлення на роботу впродовж більш як чотирьох місяців поспіль унаслідок тимчасової непрацездатності (п. 5 ст. 40 КЗпП);
- 10)** поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу (п. 6 ст. 40 КЗпП).

Допомога по безробіттю виплачується **з 8 дня** після реєстрації застрахованої особи в установленому порядку в державній службі зайнятості.

Загальна тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 360 календарних днів протягом двох років, а для осіб, зазначених у частині другій статті 6 цього Закону, - 180 календарних днів.

Для осіб передпенсійного віку (за 2 роки до настання права на пенсію) тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 720 календарних днів.

Застрахованим особам розмір допомоги по безробіттю визначається у відсотках до їх середньої заробітної плати (доходу), визначеної відповідно до порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням ([1266-2001-п](#)), затвердженого Кабінетом Міністрів України, залежно від страхового стажу:

до 2 років - 50 відсотків;

від 2 до 6 років - 55 відсотків;

від 6 до 10 років - 60 відсотків;

понад 10 років - 70 відсотків.

Допомога по безробіттю виплачується залежно від тривалості безробіття у відсотках до визначеного розміру:

перші 90 календарних днів - 100 відсотків;

протягом наступних 90 календарних днів - 80 відсотків;

у подальшому - 70 відсотків.

Допомога по безробіттю особам, у яких страховий стаж менше шести місяців або звільнені з останнього місяця роботи з підстав, передбачених статтею 37, пунктами 3, 4, 7 і 8 статті 40, статтями 41 і 45 Кодексу законів про працю України, виплачується **у мінімальному розмірі**, який становлюється правлінням Фонду.

Допомога по безробіттю особам, які звільнилися з останнього місяця роботи за власним бажанням без поважних причин, призначається відповідно до частин першої та другої цієї статті, і її виплата починається **з 91-го календарного дня.**

Кому надається допомога

Допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітними підприємницької діяльності надається застрахованим та незастрахованим особам, визнаним у встановленому порядку безробітними. Порядок реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14.02.2007 р. № 219, Порядок надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності затверджено Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 20.11.2000 р. № 307.

Статусу безробітного може набути особа працездатного віку до призначення пенсії (зокрема на пільгових умовах або за вислугу років), яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів, готова та здатна приступити до роботи. Статус безробітного надається цим особам за їх особистою заявою у разі відсутності підходящої роботи з першого дня реєстрації у територіальних органах центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції (центр зайнятості), незалежно від зареєстрованого місця проживання чи місця перебування.

Перелік документів необхідних для отримання допомоги

Допомога з безробіття призначається на підставі особистої заяви безробітного, довідки (довідок) про середню заробітну плату (дохід) за останнім місцем (кількома місцями) роботи чи служби, трудової книжки, військового квитка, копії цивільно-правового договору та пред'явленням (за наявності) свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, паспорта або іншого документа, що посвідчує особу.

Військовослужбовці Збройних сил, Державної прикордонної служби, внутрішніх військ, інших військових формувань, утворених відповідно до Законів України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки, Державної спеціальної служби транспорту, особи рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, органів внутрішніх справ, органів і підрозділів цивільного захисту, особи начальницького складу податкової міліції, а також особовий склад воєнізованих аварійно-рятувальних служб (формувань), створених відповідно до законодавства на постійний основі (далі — військовослужбовці), крім військовослужбовців строкової служби, звільнені зі служби, подають довідку (довідки) з військового комісаріату, військової частини або іншого формування, яке виплачує грошове забезпечення, про строки проходження служби, які включаються та (або) прирівнюються до страхового стажу, а також розмір і строки виплати грошового забезпечення відповідно до Порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Відповідні довідки подають також особи, які проходили державну службу в підрозділах міліції та були звільнені у зв'язку із скороченням чисельності або штату без права на пенсію або звільнені за станом здоров'я.

До державної служби зайнятості громадяни подають копії відповідних документів (трудової книжки, цивільно-правового договору про виконання робіт (надання послуг), диплома або іншого документа про освіту, довідки ПН), які зберігаються в їхній особовій справі (абзац 7 п. 3 Порядку реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних).

Розмір допомоги по безробіттю

Допомога по безробіттю не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму, для працездатних осіб, установленого Законом. З 01.01.2014 р. по 30.06.2014 р. максимальна сума допомоги складає 4 872,00 грн., а з 01.07.2014 р. по 30.09.2014 р. – 5000,00 грн, з 01.10.2014 по 31.12.2014 року — 5204,00 грн. .

Правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття постановою У розмірі 544 грн встановлений установило **мінімальний розмір допомоги по безробіттю — 544 грн.** до 31 грудня 2015 р.(ч. 2 ст. 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р. № 1533-III).

У разі якщо розмір допомоги по безробіттю, розрахований застрахованій особі, зазначеній у частині першій статті 22 Закону, відповідно до частини першої статті 23 цього Закону, менший за 80 % від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом, допомога по безробіттю такій особі виплачується у розмірі 80 % від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом.

Важливі посилання!

<http://old.minjust.gov.ua/36100>

http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=119086

<http://news.dtkt.ua/ua/labor/other/35781>

У середньомісячну заробітну плату (дохід) для обчислення допомоги у зв'язку з безробіттям входять усі види виплат, на які нараховувалися страхові внески, які підтверджуються даними Єдиного державного реєстру застрахованих осіб Пенсійного фонду України.

Допомога по безробіттю для працездатних осіб не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму, встановленого Законом.

Калькулятор розрахунку допомоги по безробіттю:

<http://trud.gov.ua/control/uk/job/calculator>

Виплата допомога по безробіттю особам, які звільнилися з останнього місця роботи **за власним бажанням без поважних причин, починається з **91-го календарного дня**.**

Приклад 1.

У 2009 році серед економічно неактивного населення працездатного віку кількість осіб, які зневірились знайти роботу (з урахуванням осіб, які не знали, де і як шукати роботу, як організовувати власну справу, та переконаних у відсутності підходящої роботи) (Зн.пр.в), становила 333,8 тис. осіб, а кількість економічно активного населення працездатного віку (Еа пр.в) – 20321,6 тис. осіб.

Розширений показник рівня безробіття населення працездатного віку (за методологією МОП) становитиме:

$$Рб\text{-роз.пр.в} = (Бпр.в + Зн.пр.в) / (Еа пр.в + Зн.пр.в) * 100\% = (1956,6 + 333,8) / (20321,6 + 333,8) * 100\% = 11,1\%$$

Отриманий результат означає, що з урахуванням зневірених громадян рівень безробіття населення працездатного віку (за методологією МОП) становив би 11,1% проти 9,6% (рівень безробіття, розрахований за стандартним визначенням МОП для осіб працездатного віку).

Приклад 2.

За адміністративними даними державної служби зайнятості, статус безробітного мали:

- на кінець 2009 року – 531,6 тис. осіб;
- у середньому за 2009 рік – 693,1 тис. осіб.

Середньорічна кількість населення працездатного віку за 2009 рік становила 27931,2 тис. осіб.

За даними обстеження робочої сили, кількість економічно активного населення працездатного віку становила 20321,6 тис. осіб.

1. Рівень зареєстрованого безробіття, у % до населення працездатного віку ($Pб\text{-1зар}$):

$$Pб\text{-1зар} = Бзар / Нпр.в * 100\% = 693,1 / 27931,2 * 100\% = 1,9\%$$

2. Рівень зареєстрованого безробіття, у % до економічно активного населення працездатного віку ($Pб\text{-2зар}$):

$$Pб\text{-2зар} = Бзар / Еа пр.в * 100\% = 693,1 / 20321,6 * 100\% = 3,4\%$$